

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

**Globální korporace z perspektivy mezinárodních
vztahů a práva**

Studentská vědecká odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

duben 2015
VIII. ročník

Autor: Marek Görges
Konzultant: doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc.

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VIII. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 10. 4. 2015

Marek Görges

Obsah

1. Úvod.....	4
2. Teoretické pojetí globální korporace.....	4
2.1. Historické souvislosti.....	5
2.2. Kontext globalizace.....	6
3. Vztah k právu.....	7
3.1. Mezinárodněprávní rámec.....	7
3.2. Nadnárodní společnosti a lidská práva.....	12
3.3. Shrnutí.....	16
4. Nadnárodní společnosti v mezinárodních vztazích.....	17
4.1. Ekonomický vliv korporací.....	17
4.2. Politický vliv korporací.....	18
4.3. Zasahování globálních korporací do mezinárodních vztahů.....	20
4.4. „Banánové republiky“	24
5. „Vítězství kapitálu“ v mezinárodních vztazích a zhroucení „modelu společenské smlouvy“	24
5.1. Mezinárodní vztahy pod vlivem tržního hospodářství.....	24
5.2. Narušená společenská smlouva.....	25
6. Závěr.....	26
7. Zdroje.....	27
7.1. Publikace.....	27
7.2. Internetové zdroje.....	27

1. Úvod

20. století lze bezpochyby z pohledu dějin lidstva přiřadit k nejvíce zásadním a nejrozporuplnějším epochám, v rámci kterých došlo k událostem, jež měly krucióální časový i teritoriální přesah. Za nejvýznamnější fenomén, jež nám toto století přineslo, lze dle mého názoru považovat tzv. globalizaci, respektive její počátek, jejíž dosah a skutečný význam je stále jen málo doceňovaný v pozitivním i negativním slova smyslu.

Ačkoliv lze namítnout, že otázkou globalizace se ekonomie zabývá již řadu let a politické i sociální vědy v poslední době tuto problematiku velmi aktivně řeší, jsem přesvědčen, že v obou případech jde více či méně stále o první a popisnou fázi studia, která jen velmi pomalu identifikuje reálnou podstatu a dopad tohoto jevu.

Cílem této práce je nastínit důsledky globalizace nikoliv na jednotlivá odvětví, sektory či zájmy jako jsou např. životní prostředí nebo ekonomické dopady, ale poukázat na nadřazený důsledek všem těmto aspektům, jehož skutečným hybatelem a nositelem této tzv. globalizace jsou natolik specifické a svou povahu teprve odhalující subjekty známé pod termínem „globální korporace“ nebo „nadmárodní společnosti“.

2. Teoretické pojetí „globální korporace“

V roce 1977 byly na konferenci OECD nadnárodní korporace definovány jako „společnosti nebo jednotky, jejichž vlastnictví je soukromé, státní nebo smíšené, které jsou založeny v různých zemích a vzájemně propojeny tak, že jedna nebo více z nich může vyvíjet významný vliv na činnost druhých, zvláště s ohledem na využívání vlastních zdrojů“¹, přičemž tyto globální korporace nejen kontrolují politiky svých jednotlivých poboček, ale také je řídí z globální perspektivy², z čehož vyplývá, že tak činí bez ohledu na lokální zájmy a potřeby.

Dále je vhodné uvést, že někteří autoři v případě globálních korporací dále rozlišují mezi „mezinárodními/multinacionálními korporacemi“ („multinational corporations“ – MNCs) a „nadmárodními/transnacionálními korporacemi“ („transnational corporations“ – TNCs). Zatímco mezinárodní korporace se projevují spíše heterarchiální strukturou spolu s pevnými aliančními svazky s ostatními výrobci ve snaze dosáhnout úspor z rozsahu,³ naproti tomu nadnárodní korporace provádějí globální operace prostřednictvím mezinárodní dělby práce s malým ohledem na státní hranice.⁴

¹Směrnice OECD pro nadnárodní podniky: Doporučení pro odpovědné chování států v globálním kontextu. Dostupné z: <http://www.oecd.org/investment/mne/38111122.pdf>

²Štrach P.: Mezinárodní Management. Praha, Grada Publishing, 2009, str. 34

³Muchlinski, P. T.: Holding multinationals to account: recent developments in English litigation and the Company Law Review I. Dostupné z: <http://sas-space.sas.ac.uk/3725/1/1300-1388-1-SM.pdf>

⁴Higgott, R. A., Underhill, G. R. D., Bieler, A.: Non-State Actors and Authority in the Global System. Routledge. 2000.

2.1. Historické souvislosti

Za předchůdce nadnárodních společností jsou velmi často označovány středověké církevní řády jako Řád maltézských rytířů, Řád německých rytířů a zvláště pak Řád templářů. Za příčinu těchto úvah lze považovat především jejich nadnárodní, chcete-li nadstátní, charakter, který se vyznačoval stejně jako u současných globálních korporací centrální mocí řídící své vlastní organizační jednotky a majetek ve vlastním zájmu mnohdy zcela v rozporu s vůlí států. Zatímco Řád maltézských rytířů podobně jako samotná církev svatá, kterou lze podle mého názoru také zařadit s jistým nadhledem do kategorie „nadnárodních společností“ bez ohledu na proklamovanou činnost, získaly status mezinárodněprávního subjektu, má se za to, že Řád templářů zanikl v rámci dodnes velmi nejasných okolností. Přesto Řád templářů byl svého času vzorovým příkladem pro naplnění definice globálních korporací, vyvíjející obchodní činnost na území Blízkého Východu, severní Afriky a Evropy vynucující si různé politické a právní ústupky ze strany suverénních panovníků i organizačně nadřazené Svaté stolice, od níž také svou částečnou suverenitu odvozoval.⁵

Další vývojovou etapou na cestě k dnešním globálním korporacím se pak staly toho času nazývané výsadní koloniální společnosti, které byly od počátku 17. století v Evropě zakládány jako nástroj ekonomické expanze států s imperiálními ambicemi. Typickým příkladem je holandská a britská Východoindická společnost, ovšem nelze pominout ani francouzské, dánské či německé protějšky.⁶

Britská Východoindická společnost, jako příklad předchůdce dnešních globálních korporací, byla původně v roce 1600 založena v zájmu státu a jako prostředku jeho mocenské expanze jí náležela privilegia v podobě monopolu na stanovené zboží, v pozdější době také možnosti spravovat území anebo například razit vlastní mince. V rámci správy území v Indii pak tato společnost získala vlastní a na státu nezávislé území Bombaje. Jinými slovy tedy získala postupem času téměř všechny státotvorné prvky, aniž by reálně nesla odpovědnost státu. Tu naopak nesla britská koruna, která byla v historii mnohdy nucena ve prospěch této společnosti intervenovat, třebaže se její vlastnictví stále více přesouvalo do soukromých rukou. Tyto společnosti, jejichž rozkvět trval až do 19. století postupem času zanikly ve své tehdejší podobě, ovšem například samotná britská Východoindická společnost svým způsobem pokračuje ve své činnosti dodnes, poté, co její obchodní značku britská vláda v roce 2010 prodala do soukromých rukou.⁷

Příklad britské výsadní koloniální společnosti jasně ukazuje na zvrát, k němuž v průběhu 18. století spolu s nástupem kapitalismu došlo, a který se projevil přesunem aktivní role a moci ve vztahu mezi státem a těmito společnostmi ze státu na obchodní korporaci.⁸ Tyto obchodní korporace totiž již v této době nejen, že vlastnily rozsáhlé majetky rovnocenné státním zdrojům, ale mnohdy samotné vlády pomáhaly prostřednictvím půjček financovat. Není tedy divu, že právě majitelé těchto společností, kteří stát vytlačovali ze svých pozic ve vlastnické struktuře, měli velký zájem na tom přebrat iniciativu v zahraniční politice států, které se tak pozvolna stávali nástrojem jejich obchodní

⁵ Barber M., Proces s Templáři. Praha, Argo, 2008

⁶ Greer, J. – Singh, K.: A Brief History of Transnational Corporations. Global Policy Forum, 2000. Dostupné z: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/221/47068.html>

⁷ The Times: East India Co is back, with Indian owner. Srpen 2010. Dostupné z: http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2010-08-16/india/28311109_1_brand-new-avatar-sanjiv-mehta

⁸ Borovcová, M.: Britská Východoindická společnost – akciová společnost v roli státu. MUNI, 2008. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/135258/esf_m/diplomova_prace_Borovcova_Michaela.pdf

politiky. Příkladem tohoto jevu může být britská vojenská expanze v Indii, stejně jako společný evropský nátlak na Čínu nebo portugalské silou vynucené výsady v Japonsku.

Právě ve 20. Století ale obchodní společnosti, které mnohdy vznikaly již zcela bez zásahu států, získaly dostatečně dobré podmínky pro to, aby se mohla dařit expanze jejich obchodních aktivit za hranice jednotlivých států zprvu pouze prostřednictvím jednotlivých smluvních rámců. Tyto soukromé společnosti, jichž bylo jen omezené množství a jimž se podařilo mnohdy získat až monopolní postavení na trhu⁹ ovšem získávaly natolik silné postavení, že pro ně začala být strategickým zájmem nikoliv jen vnitřní obchodní politika jednotlivých vlád, ale stejně tak i zahraniční politika a vzájemné vztahy států, v nichž svou činnost společnosti provozovaly anebo se teprve chystaly zahájit. To také bylo základním předpokladem vstupu soukromého sektoru do mezinárodních vztahů, který, jak ukázalo právě 20. Století, vedl až k pádu vlád, vojenským diktaturám a ovlivňování mezinárodního práva a politiky.

2.2. Kontext globalizace

Globalizace je fenomén tvořený různorodými procesy ekonomického, technologického, kulturního, sociálního a politického rázu, které se vzájemně podmiňují a přivedly lidstvo k zcela novým jevům. Patří sem komplexnost přesahující jakékoliv geografické, kulturní či politické a mnohdy také morální hranice, způsobující bezprecedentní vzájemnou závislost a extrémní rychlost a intenzitu těchto procesů, které mají více než lineární spíše exponenciální charakter.¹⁰

Někdy se hovoří i tzv. antiglobalizaci jakožto pravém významu pojmu globalizace v technickém smyslu. Tato idea se opírá o konfrontaci s významem „globalizace“ jako mezinárodní integrace v ekonomické, politické a kulturní rovině, která probíhá v zájmu skutečných lidí, a to v rozporu s realitou, v níž na technické úrovni globalizace probíhá spíše jako „specifická ekonomická integrace založená na liberálních a ochranných opatřeních, z nichž se velká část netýká obchodu, nýbrž práv investorů“.¹¹ Podle závěrů analytiků za vlády amerického prezidenta Clintona na přelomu tisíciletí pak globalizace světové ekonomiky měla mít do roku 2015 za následek „prohloubení ekonomických nerovností, hospodářskou stagnaci, politickou nestabilitu a kulturní odcizení“.¹²

Právě tento fenomén stojí také za extrémním nárůstem moci a vlivu globálních korporací, v souvislosti s čímž se stále častěji hovoří o jejich světové nadvládě¹³. Právě skrze doložitelné propojování se nadnárodních korporací, jejich expanzi na stále větší množství světových trhů a ovládání stále větších prostředků lze snadno dovodit, že globalizace vytváří, aniž bychom popíraly její pozitivní efekty, velmi přívětivé prostředí pro další nárůst moci nadnárodních korporací a že za

⁹ Švihlíková, I.: Prezentace – Vliv nadnárodních firem na globální ekonomiku, Alternativa zdola. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/NaZemicz/vliv-nadnrodnych-firem-na-globln-ekonomiku>

¹⁰ Ing. Horký O., Začalová P. J.: Globalizace (aktualizovaný text 2012). Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/globalizace>

¹¹ CHOMSKY, Noam. *Disident Západu*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2014, 344 s. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2629-1.

¹² U.S. National Intelligence Council (NIC), Global trends 2015. 2000. Dostupné z: http://www.dni.gov/files/documents/Global%20Trends_2015%20Report.pdf

¹³ Ihned.cz: Kdo ovládá svět: Vztahy mezi velkými hráči globálního byznysu (8. 11. 2011). Dostupné z: <http://dialog.ihned.cz/c1-53566670-kdo-ovlada-svet>

intenzitou a rychlostí globalizace značně pokulhává právo, jakožto prostředek společenské regulace, což otevírá prostor pro vystoupení globálních korporací z ekonomického prostředí a nepřímé zapojení se do mezinárodních vztahů, jež jsou tak v důsledku globalizace vystaveny silné zátěži z pohledu rovnosti, suverenity a míru.

3. Vztah k právu

Právní postavení nadnárodních společností je velmi důležitým prvkem pro možné pochopení situace, ve které se tyto specifické subjekty nalézají z pohledu mezinárodních vztahů. Jak bylo nastíněno výše v historickém vývoji, počátek současných nadnárodních korporací stál z pohledu práva pouze v rámci vnitrostátních právních režimů a vzájemné součinnosti jednotlivých států, která se prokazatelně stále více dostávala pod vliv těchto společností. Centrální vedení z pohledu práva nezávislých vnitrostátních obchodních subjektů bylo uskutečňováno prostřednictvím vlastnických vztahů anebo individuálních smluvních vztahů, přičemž samotní vlastníci stále více čelili tendenci odřezávání jejich vlivu na vedení společnosti.¹⁴

Tento stav pak v podstatě přetrvává, ovšem ve druhé polovině 20. století s rostoucí mocí globálních korporací a množícími se případy korupce a jejich zapojení do významných afér a událostí se projevila snaha o regulaci činnosti těchto subjektů, jejichž chování bylo prakticky téměř zcela nepostižitelné.

Tato nepostižitelnost se ovšem odvíjela od faktického stavu, jehož předpokladem bylo a je prostředí hned několika propletených vztahů. Státy se postupem času staly téměř závislé na přítomnosti obchodních aktivit konkrétních nadnárodních společností na svém území z ekonomických i sociálních důvodů a zároveň i v případě vůle silněji regulovat anebo postihnout prohřešky nadnárodní společnosti jejich jurisdikce dosahovala pouze na jednotlivé pobočky takových společností. Nepomíjitelný vliv na tento stav však má i napojení struktury jednotlivých poboček na politickou a ekonomickou elitu jednotlivých států stejně jako vliv centrálního vedení společnosti, které je ho připraveno plně využít k prosazení svých zájmů, jak se ostatně v historii mnohokrát stalo, ať už legálním způsobem prostřednictvím například tzv. diplomatické ochrany ze strany státu, nebo nepřímo samostatným zdánlivě nesouvisejícím oficiálním či utajeným zásahem státu na základě interních jednání s představiteli dané společnosti.

3.1. Mezinárodněprávní rámec

Necháme-li stranou dnes již klasické pojetí a praxi mezinárodního práva, resp. mezinárodněprávní teorie, která považuje za subjekty mezinárodního práva především státy a dále pak mezinárodní mezivládní organizace spolu se specifickými jednotkami jako je Svatý stolec, povstalecká hnutí či Výbor červeného kříže, nebo ve velice omezeném rozsahu i jednotlivce (s tzv. marginální subjektivitou¹⁵), dojdeme k otázce subjektivity nezpochybnitelných aktérů mezinárodních vztahů, kterými nadnárodní korporace jsou, ovšem z pohledu mezinárodního práva je jejich subjektivita přinejmenším sporná a doposud odmítaná.

¹⁴ Urban, J.: Teorie národního hospodářství – 3.doplněné vydání. Praha, Wolters Kluwer ČR, 2011. Str. 114

¹⁵ Jedná se o kvalitativně odlišnou subjektivitu od subjektivity států a mezinárodních organizací, přičemž je třeba zmínit, že některé tradiční pozitivistické (neopozitivistické) teoretické koncepce tuto subjektivitu nadále odmítají – viz Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné. 1. vydání, C.H. Beck. 2000. Str. 87-92

Přesto se domnívám, že pro jakékoliv odmítání subjektivity nadnárodních korporací v současné době vzhledem k jejich narůstajícímu a dnes nejen zřetelnému ale i významnému vlivu na mezinárodní vztahy (vezmeme-li v potaz provázanost mezinárodních vztahů s mezinárodním právem a jejich faktický vliv na něj) i právo již není žádný důvod. Lze se přitom opřít nejen o posudek Mezinárodního soudního dvora z roku 1949 ve věci Náhrady škod utrpěných ve službách OSN, který vyjádřil relativitu mezinárodněprávní subjektivity tím, že subjekty práva nemusí být identické v rozsahu svých práv či ve své povaze, která závisí na potřebách a vývoji mezinárodního společenství,¹⁶ ale také o stále častější názory odborníků, kteří subjektivitu těmto korporacím přiznávají. Zajímavé je ve spojitosti s otázkou lidských práv i poukazování na preambuli Všeobecné deklarace lidských práv OSN, která ve své preambuli hovoří jako o svých subjektech vedle států a národů také o „každém jednotlivci a každém orgánu společnosti“,¹⁷ přičemž v této rovině lze zahrnout pod pojem „každého jednotlivce a každého orgánu společnosti“ nepochybně i právnickou osobu.¹⁸ To potvrzuje práce „Normy o odpovědnosti nadnárodních společností a jiných obchodních podniků s ohledem na lidská práva“ Subkomise OSN pro podporu a ochranu lidských práv v podobě dokumentu, který je, byť právně nezávazný, důležitým potvrzením existujících lidských práv a jejich subjektů - nadnárodních korporací definovaných zde jako „kterékoliv hospodářské subjekty působící ve více než jedné zemi nebo klastru ekonomických subjektů působících ve dvou nebo více zemích - bez ohledu na jejich právní formu, ať už ve své domovské zemi nebo zemi činnosti, a bez ohledu na to, zda jsou takové subjekty posuzovány jednotlivě nebo společně“.¹⁹ Pokud jde o často užívané argumenty, které v obecné rovině odmítají subjektivitu korporací z toho důvodu, že se nemohou podílet na právotvorném procesu, lze tyto vyvrátit oběma protichůdnými argumenty – v prvním případě je třeba opět upozornit na názor Mezinárodního soudního dvora ohledně relativity mezinárodněprávní subjektivity, ve druhém pak lze vyvrátit tvrzení, že se korporace nemohou podílet na tvorbě práva, nejen praxí při tvorbě současného „soft law“ (viz níže), ale také konfrontací tohoto názoru s prostou realitou, ve které se nadnárodní korporace fakticky nejen podílejí, ale mnohdy dokonce vedou i tvorbu práva (viz příklady zasahování korporací do mezinárodních vztahů a jejich ovlivňování chování států ze 4. Kapitoly).

Koneckonců by bylo chybou domnívat se, že nadnárodní korporace stojí mimo mezinárodní právo i vzhledem k tomu, nakolik jsou tyto korporace „dovedné“ v dovolávání se svých práv a ochrany dle mezinárodního práva tam, kde se jim to hodí, prostřednictvím WTO a bilaterálních smluv na zvýšení ochrany korporací proti zasahování států.²⁰ Této realitě ovšem dnes mezinárodní společenství čelí

¹⁶ Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders – Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations. Str. 8. Dostupné z: <http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>

¹⁷ Všeobecná deklarace lidských práv. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

¹⁸ Henkin, L. The Universal Declaration at 50 and the Challenge of Global Markets' 25. Brooklyn Journal of International Law. 1998. Str. 17-25

¹⁹ Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights. UN Doc. E/CN.4/Sub2/2003/12/rev 2. 2003. Dostupné z: <https://www1.umn.edu/humanrts/links/norms-Aug2003.html#approval>

²⁰ Alston, P. Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice, New York University School of Law. Oxford University Press. 2005. Str. 150

zatím bohužel jen skrze „soft law“ či mezinárodní „quaziregulace prostřednictvím mezinárodních organizací (ILO, WTO, OECD, OSN).²¹

Významným krokem ve snaze regulovat mezinárodní společnosti je z pohledu práva činnost států v rámci mezinárodní organizace OECD, která vytváří nezávazné směrnice pro nadnárodní společnosti, jež se členské státy OECD zavázaly podporovat. Jedná se v podstatě o jediný mnohostranně schválený a souhrnný kodex chování.²² I když dané směrnice představují doporučení pro nadnárodní společnosti v oblasti

- obecných postupů (přispívání k pokroku, zachovávání a rozvoj lidských práv apod.),
- zpřístupňování informací,
- zaměstnanosti a vztahů mezi podnikem a zaměstnanci (pracovníprávních vztahů),
- životního prostředí,
- boje s korupcí,
- zájmů spotřebitelů,
- vědy a techniky, hospodářské soutěže a daní,

při důkladném prostudování těchto směrnic se dle mého názoru stávají více svazujícími pro samotné státy, než pro původní adresáty – nadnárodní společnosti.

Již z pohledu mezinárodního práva je zřejmé, že skutečným adresátem těchto norem mohou být v podstatě jen státy, které jsou v daných směrnicích OECD nepřímo vázány např. tak, „že budou spolupracovat za účelem vyloučení nebo minimalizace zavádění konfliktních požadavků na nadnárodní podniky“ či „že uznávají potřebu posílení své spolupráce v oblasti mezinárodních přímých investic a že tudíž uznávají potřebu přidružených vlád brát patřičný ohled na zájmy ovlivněné specifickými a správnými předpisy a postupy na tuto oblast, a to zajištěním oficiálních pobídek a překážek pro mezinárodní investice“.²³ Zatímco pro globální korporace se jedná pouze o nevynutitelné doporučení ze strany členských vlád OECD, pro tyto členské vlády směrnice představují kodex, který se „zavázaly prosazovat“. Z uvedených úryvků směrnice pro nadnárodní podniky týkající se států pak lze dovodit, že se nejedná jen o opatření vedoucí k regulaci a omezování nadnárodních společností, přičemž by bylo pouhou spekulací uvažovat o skutečných motivech těchto bodů a bodů jim podobných, jež se vztahují na státy a naopak zjevně slouží ku prospěchu nadnárodních společností.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že možnosti vymáhat právo na nadnárodních společnostech jsou omezené hranicemi jednotlivých států, zatímco existence „darebných“ globálních korporací zůstává

²¹ Alston, P. Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice, New York University School of Law. Oxford University Press. 2005. Str. 32

²² Mgr. Nezhyba J.: Odpovědnost nadnárodních korporací. Via Iuris. 23. 2. 2005, dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=87>

²³ Směrnice OECD pro nadnárodní podniky: Doporučení pro odpovědné chování států v globálním kontextu. Dostupné z: <http://www.oecd.org/investment/mne/38111122.pdf>

neohrožena mimo takové státy. Dále pak je zřejmé, že státy jsou nejen pod vlivem z pohledu vlastního personálního aparátu na tyto společnosti mnohdy napojeného ať už přímo korupčním jednáním nebo prostřednictvím jiných vztahů, ale také čelí vlivu hrozby možných důsledků skutečného oslabení takových společností spojených s ekonomickými a sociálními riziky. V neposlední řadě pak takový stát, který se rozhodne proti nadnárodní společnosti zakročit, ovlivňuje i státy jiné, které mají z popudu globální korporace tendenci vystupovat v jejím zájmu, aniž by reálně byly za toto jednání jakkoliv odpovědné či postihnutelné, neboť se často opírají o argumentaci spojenou s vlastními zájmy, což je z pohledu mezinárodního práva v pořádku. Pokud pak jednání těchto států není v souladu s mezinárodním právem, vzniká těžko vymahatelná odpovědnost pouze tomuto státu, nikoliv však skutečnému původci daného jednání – globální korporaci, jíž za uplatňování svého vlivu nevzniká žádná širší odpovědnost z pohledu mezinárodního práva i mezinárodních vztahů, která by jí skutečně mohla ohrozit.

Pokud tento model znásobíme počtem států, v nichž konkrétní jedna nadnárodní společnost působí, vzniká pak v podstatě neproniknutelná síť, po níž se může centrální vedení a majetek nadnárodní korporace libovolně přesouvat. Hypoteticky je tedy aktivita států prostřednictvím zmíněných směrnic OECD skutečně možnou cestou k pevnému chycení takové sítě za všechny její konce, ovšem fakticky zůstávají směrnice nadále více prospěšné nadnárodním společnostem, než státům, jež by se snažily globální korporace regulovat.

Vedle směrnic OECD je dalším významným kodexem s doporučeními pro nadnárodní společnosti také iniciativa OSN Global Compact zveřejněná v lednu 1999 ve švýcarském Davosu generálním tajemníkem OSN Kofi Annanem.²⁴ Tato iniciativa v současnosti stanovuje 10 základních principů (v původním návrhu šlo pouze o 9 principů z oblasti lidských práv, práce a životního prostředí odvozených ze Všeobecné deklarace lidských práv, základních principů Mezinárodní organizace práce (ILO) o pracovních právech a zásad pro rozvoj a ochranu životního prostředí přijatých na konferenci v Rio de Janeiru, poslední a 10. princip pak vychází z Úmluvy OSN proti korupci přijaté až 4. prosince 2000²⁵) pro chování těchto korporací:

v oblasti lidských práv,

1. Firmy by měly podporovat a respektovat ochranu mezinárodně vyhlášených lidských práv; a
2. zajistit, aby nebyly spoluviníky při porušování lidských práv.

v oblasti práce,

3. Firmy by měly podporovat svobodu sdružování a účinné uznání práva na kolektivní vyjednávání;
4. eliminaci všech forem nucené práce;
5. účinné zrušení dětské práce; a
6. eliminaci diskriminace z pohledu zaměstnání a povolání.

v oblasti životního prostředí,

²⁴ Zprávy Informačního centra OSN v Praze. Zprávy 2000. Global Compact. Dostupné z: <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=696>

²⁵ United Nations Office on Drugs and Crime. United Nations Convention against Corruption – Background of the United Nations Convention against Corruption. Dostupné z: <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/index.html>

7. Firmy by měly podporovat preventivní přístup k výzvám souvisejícím s životním prostředím;
8. přejímat iniciativy na podporu větší odpovědnosti za životní prostředí; a
9. napomáhat vývoji a rozšiřování technologií přátelských k životnímu prostředí.

v oblasti boje proti korupci

10. Firmy by měly pracovat proti korupci ve všech jejích formách, proti vydírání a úplatkářství.²⁶

Je ovšem důležité upozornit na skutečnost, že platforma Global Compact, jež si klade za cíl nastolit partnerskou spolupráci obchodního a podnikového sektoru s organizacemi OSN na základě principů a širších cílů OSN, stojí stále na počátku svého působení, jak vyplývá ze Strategie Global Compact pro roky 2014-2016, a stále si klade za cíl vlastně jen vytváření dalších nových sítí pro budoucí spolupráci a výměnu informací.²⁷ Vezmeme-li v potaz, že se ale tato iniciativa sama distancuje od toho, aby byla považována za soubor pravidel a norem, stejně jako prostředek monitorování a prověřování podnikových praktik, a sama sebe nakonec definuje pouze jako iniciativu „otevřející možnosti pro věcný, konkrétní a konstruktivní dialog“²⁸, je otázkou nakolik může i přes povinnost firem

- vydat jasné prohlášení o tom, že společnost podporuje Global Compact a jeho zásady, a jejich veřejné propagování,
- jednou za rok zaslat na web Global Compact (www.unglobalcompact.org) konkrétní příklady dosaženého pokroku či získaných zkušeností v rámci zavádění principů Global Compact (příčemž tyto příklady mohou mít nejrůznější formu, např. změny v podnikovém managementu či konkrétní praktické zkušenosti) a
- spolupracovat s organizacemi OSN v rámci aktivit podporujících zavádění principů Global Compact či navazovat strategická partnerství na podporu širších cílů OSN jako např. odstranění chudoby²⁹

skutečně vést k dobrovolnému zlepšení situace ze strany firem, nebo dokonce k opravdovému vytvoření tlaku na tyto společnosti, který by vedl k dodržování stanovených principů. Nakonec za dostatečně výmluvnou lze považovat i skutečnost, že na vypracování strategie této iniciativy OSN se vedle personálu UN Global Compact podílí nadnárodní společnost Deloitte (DTTL), byť se to překvapivě neuvádí přímo v samotném dokumentu.³⁰

V souvislosti s tím stojí taktéž za zmínku problematika vnitřního práva globálních korporací v podobě „kodexů chování“, které se samotné korporace dobrovolně zavázaly dodržovat bez ohledu na to, zda jsou zákony nebo v praxi vyžadovány. Problémem těchto kodexů ovšem zůstává jejich absolutní nevymahatelnost. Zvláště zajímavá je v této věci úvaha týkající se překvapivě vysokých standardů, které tyto globální korporace přijímají (CRS – Corporate Social Responsibility) v důsledku jejich

²⁶ United Nations Global Compact. The Ten Principles. Dostupné z: <https://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>

²⁷ United Nations Global Compact. United Nations Global Compact Strategy 2014-2016. Dostupné z: https://www.unglobalcompact.org/docs/about_the_gc/UNGGlobalCompactStrategy2014-2016.pdf

²⁸ Zprávy Informačního centra OSN v Praze. Zprávy 2000. Global Compact. Dostupné z: <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=696>

²⁹ Zprávy Informačního centra OSN v Praze. Zprávy 2000. Global Compact. Dostupné z: <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=696>

³⁰ United Nations Global Compact. Global Compact Strategy. United Nations Global Compact Strategy 2014.- 2016. Dostupné z: https://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/global_compact_strategy.html

rostoucí kritiky. Je totiž otázkou, nakolik tak korporace skutečně činí z důvodu své vlastní odpovědnosti a nakolik se jedná pouze o oportunistus založený na tzv. greenwashingu³¹, který slouží pro mediální manipulaci s veřejným míněním. Stejně tak lze hodnotit, že politika založená na vlastním dobrovolném zavazování sebe sama je pro nadnárodní korporace výhodná a přináší jim užitek, přičemž dosavadní zkušenost nasvědčuje spíše tomu, že nadnárodní korporace tyto vnitřní kodexy s vysokými standardy přestanou aplikovat a vytvářet ihned, jakmile negativa s nimi spojená převáží dosavadní pozitiva.³²

3.2. Nadnárodní společnosti a lidská práva

Specifickou kapitolu v postavení nadnárodních korporací v mezinárodním právu tvoří jejich vztah k lidským právům. S ohledem na to, co bylo řečeno již výše (posudek ve věci Náhrady škod utrpěných ve službách OSN, Všeobecná deklarace lidských práv, Normy o odpovědnosti nadnárodních společností a jiných obchodních podniků s ohledem na lidská práva), s ohledem na možné ospravedlnění deontologií i utilitarismem³³ ale i s ohledem na stále silnější a hlasitější názory odborníků v dané oblasti (De Shutter, Steinhardt, Alston, Henkin ad.) nelze, jak věřím, dojít k jinému názoru než k tomu, že nadnárodní korporace jsou a musí být (k tomu níže a dále ve 4. kapitole) odpovědnými subjekty mezinárodního práva. Právní teorie v současnosti v souvislosti s lidskými právy dokonce hovoří o tom, že nelze nadále ani hovořit o tom, že by nadnárodní korporace měly být ve svém postavení v mezinárodním právu ve stejném postavení jako jednotlivci.³⁴ Jistě se přitom lze odvolat na nejen reálnou moc, vliv a možnosti těchto subjektů. Zajímavým a dostatečně výmluvným dokladem je i působení Subkomise OSN pro podporu a ochranu lidských práv, která se podle jejího člena v letech 1996-2003 a předsedy v letech 2001-2002 Davida Weissbrodta³⁵ při tvorbě již zmiňovaného a co do lidských práv nejucelenějšího „měkkého kodexu“ Norem o odpovědnosti nadnárodních společností a jiných obchodních podniků s ohledem na lidská práva shodla na „obecné touze“ vytvořit závazný kodex, ovšem byla nucena smířit se s realitou a politickou kontroverzí bránící přijetí jakéhokoliv závazného dokumentu.³⁶ Jistě pak není třeba rozvíjet úvahy o tom, co vede k neochotě politického establishmentu takový kodex přijmout.

³¹ Pojem „greenwashing“ vznikl v souvislosti s aktivitou společnosti Shell, která reagovala na obviněním z ničení a ohrožování životního prostředí v deltě řeky Niger investicí do mediální kampaně zaměřené na propagaci své vnitřní CRS politiky, aniž by jednala v souladu s ní. Dostupné z:

http://www.foe.co.uk/campaigns/corporates/case_studies/shell/index.html

³² Gregor F.: Jak hodnotit odpovědnost korporací – kritický pohled. Zelený kruh. květen 2007, str. 25-26.

Dostupné z: <http://www.zelenykruh.cz/dokumenty/kriteriia-csr-final-edit.pdf>

³³ Alston, P. Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice, New York University School of Law. Oxford University Press. 2005. Str.32

³⁴ Alston, P. Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice, New York University School of Law. Oxford University Press. 2005. Str.32

³⁵ University of Minnesota Law School. David S. Weissbrodt. Dostupné z:

<http://www.law.umn.edu/facultyprofiles/weissbrodtd.html>

³⁶ Alston, P. Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice, New York University School of Law. Oxford University Press. 2005. Str.32

Ve světle výše uvedeného stojí za zmínku, že se uvažovalo o trestní odpovědnosti korporací v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu. V navrhovaném článku Statutu se tak lze opět přesvědčit o tom, že není natolik složité pojmout korporace za subjekty mezinárodního práva:

návrh čl. 23 (5) Soud má pravomoc nad právníckými osobami, s výjimkou států, jestliže spáchané zločiny byly páčány jménem právnícké osoby, její agenturou nebo jejími zástupci.

(6) Trestní odpovědnost právníckých osob nevyklučuje trestní odpovědnost fyzických osob, které jsou pachateli nebo spolupachateli stejných zločinů.³⁷

Z poznámek přípravné komise pak dokonce vyplývá, že vedle delegátů zemí, které se silně stavěly proti zahrnutí právníckých osob do Statutu, a zemí, které takovou iniciativu vítaly, byli dokonce i tací delegáti, kteří navrhovali vedle právníckých osob zahrnout do daného článku také „veškeré organizace postrádající legální status“. Pravdou ale zůstává, že za přesvědčivými argumenty zastánců mezinárodněprávní subjektivity korporací prozatím pokulhává řešení, jak regulace a v této oblasti odpovědnosti dosáhnout, a to vzhledem k problémům, jež vyvstávají s otázkou mentálních schopností korporací, resp. jejich vůle a projevu.

Ačkoliv jsou pochopitelné a zcela jistě správné důvody vedoucí k opatrnosti přiřítání subjektivity a odpovědnosti korporacím v mezinárodněprávním režimu, jsem přesvědčený o tom, že společnost si nemůže dovolit stavět ochranu stále jen umělé entity a případně jejich finančních zájmů či finančních zájmů věřitelů nad bezpečnost a blaho fyzických osob. Přirozeně s tím vyvstává extrémně náročné, ne-li neřešitelné dilema spojené s vážením zájmů ostatních lidí se zájmy jednotlivých fyzických osob, které se na existenci korporace podílejí vlastnictvím, avšak je nepochybné, že je stále otevřen prostor pro přísnější režim, který by zdaleka ještě nemusel škodit subjektivním právům dotčených osob a naopak by mohl vést k jejich většímu zájmu soukromé organizace lépe kontrolovat a více dbát o jejich činnost pod hrozbou citelných sankcí.

Tohoto lze dosáhnout hned několika způsoby. Vedle vnitrostátních právních iniciativ (sem patří například americký zákon „The U.S. Foreign Corrupt Practices Act of 1997“ zakazující korumpování zahraničních vlád americkými korporacemi, „The Alien Tort Claim Act“ známý jako „ATCA“, který slouží k dosažení odpovědnosti nadnárodních korporací za porušování lidských práv³⁸, britský „Performance of Companies and Government Departments Bill“ či australský „Corporate Code of Conduct Bill“³⁹), nadstátních regionálních iniciativ (např. evropská „Resolution on EU standards for European enterprises operating in developing countries: towards a European Code of Conduct“⁴⁰), závazných kodifikací také extenzivním výkladem lidských práv ve vztahu ke korporacím.

³⁷ A/CONF.183/2/Add.1. REPORT OF THE PREPARATORY COMMITTEE ON THE ESTABLISHMENT OF AN INTERNATIONAL CRIMINAL COURT. United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court. 14. dubna 1998. Dostupné z: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/101/05/PDF/N9810105.pdf?OpenElement>

³⁸ Alston, P. Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice, New York University School of Law. Oxford University Press. 2005. Str.31

³⁹ Tully, S.: International Documents on Corporate Responsibility. Edward Elgar Publishing. 2005. Str. 4-47

⁴⁰ Alston, P. Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice, New York University School of Law. Oxford University Press. 2005. Str.263

Jako příklad lze jmenovat právo na zdraví a v souvislosti s ním působení velkých farmaceutických společností a jejich prodeji léků proti rakovině. Je téměř veřejným tajemstvím, že současné možnosti výzkumu léčiv se míjí s ekonomickými zájmy těchto korporací, které tak dávají přednost prodeji existujících léků před vývojem léků nových a lepších či léků na méně rozšířené druhy rakoviny. Podle profesora Paula Workmana, výkonného ředitele Institutu pro výzkum rakoviny v Londýně proto boj proti rakovině ztratil dynamiku.⁴¹ Představme si ovšem, že bychom právo na zdraví de lege ferenda vnímali jako právo na nejlepší možné zdraví a zdravotní péči, nikoliv pouze jako právo být léčen. Jinými slovy tedy tak, že nelze bránit lepšímu zdraví. Lidská práva jsou přece všem společná (mnohdy nejen lidským bytostem, čímž záměrně narážím na některé výklady práv ve prospěch právě právnických osob⁴²) a v přístupu k lidským právům by neměl být činěn rozdíl. Vedle ekonomických možností jednotlivých států, které jsou dnes považovány v rozumné míře za odpovědné za zdraví svých obyvatel, však nelze na druhé straně dovolit nedotknutelnost a nezodpovídání se organizacím, kterým byla v rámci moderních demokracií svěřena volnost ale také důvěra v tak důležité oblasti jako je lidské zdraví.

Dalším příkladem může být právo na životní prostředí v souvislosti s působením velkých těžbařských koncernů. Známa je aktivita společnosti Royal Dutch Shell poškozující již přes 50 let deltu řeky Niger na území Nigérie, v roce 2012 šestého největšího vývozce ropy na světě v hodnotě téměř 95 miliard dolarů.⁴³ Společnost Royal Dutch Shell dlouhodobě čelí kritice za své chování v souvislosti s těžbou v této oblasti, přesto však velice úspěšně a to i přes rozsah škod, jaké opakovaně způsobila a zatajovala. V roce 2012 byla podána žaloba u londýnského soudu jménem nigerijské komunity Bodo čítající 11 000 lidí kvůli dvojímu úniku ropy v roce 2008⁴⁴, v rámci které teprve v roce 2014 prostřednictvím zveřejněných dokumentů u britského nejvyššího soudu vyšlo najevo, že Shell kvůli předchozím nepokojům ropovod 15 let neudržoval, i když o jeho havarijním stavu věděl, což přiznal ředitel nigerijské pobočky Basil Omiyi již v roce 2006. Společnost se ovšem bránila tím, že za únik ropy mohou sabotáže a její krádeže.⁴⁵ Bohužel díky této obraně uspěla v obdobném sporu před nizozemským soudem v roce 2013.⁴⁶

Relativně horším příkladem působení této společnosti pak může být i osud aktivisty Ken Saro-Wiwy působícího v 90. letech ve Hnutí za přežití obyvatel Ogoni, který v rámci protestů proti aktivitám

⁴¹ Daily Mail: War on cancer is stalling because pharmaceutical firms only create drugs they know will make a profit, leading scientist claims (24. 10. 2014). Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/health/article-2806496/War-cancer-stalling-pharmaceutical-firms-create-drugs-know-make-profit-leading-scientist-claims.html>

⁴² Viz klasický příklad ve sporu *Miunneapolis & S.L.O. Co. vs. Beckwith* (1899), v němž byly korporace považovány za osoby v souladu se 14. dodatkem ústavy USA, jenž byl schválen kvůli ochraně práv osvobozených otroků (tedy na základě teze o rovnosti lidí) a přesto byl využit jako nástroj ochrany korporátní moci. Viz Bowman: *The Modern Corporation and American Political Thought*.

⁴³ OPEC. Annual Statistical Bulletin 2013. Dostupné z:

http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2013.pdf

⁴⁴ PressEXPRESS.eu: Shell čelí žalobě 11 000 lidí za poškození životního prostředí v Nigérii (23. 3. 2012).

Dostupné z: <http://www.pressepress.eu/2012/03/23/shell-celi-zalobe-za-poskozeni-zivotniho-prostredi-nigerii/38013>

⁴⁵ Česká televize: AI: Shell nepřiznal skutečný rozsah ropné tragédie v deltě Nigeru (13. 11. 2014). Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/292364-ai-shell-nepriznal-skutecny-rozsah-ropne-tragedie-v-delte-nigeru/>

⁴⁶ iDnes.cz: Shell ustál většinu žalob za znečištění v Nigérii. Uspěl jediný farmář (30. 1. 2013). Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/shell-ustal-vetsinu-zalob-za-znecisteni-v-nigerii-i-tak-je-to-prulom-11b-/zahranicni.aspx?c=A130130_212757_zahranicni_brd

společnosti Royal Dutch Shell v na ropu nejbohatším státě Ogoni požadoval také spravedlivější rozdělení příjmů z těžby. Odpovědí tehdejší vlády byla rozsáhlá vojenská kampaň (za uplatnění „strategie spálené země“), při níž došlo k vypalování celých vesnic, znásilňování a vraždění. V roce 1995 byl pak Ken Saro-Wiwa spolu s dalšími 8 aktivisty vládou popraven.⁴⁷ V reakci na tyto události byla v roce 1996 podána stížnost Africké komisi pro lidská práva obviňující nigerijskou státní ropnou společnost a Royal Dutch Shell z nepřeborného množství zločinů v podobě znečišťování životního prostředí a zacházení s místním obyvatelstvem, reakce Komise ovšem trvala celých 7 let. Společnost Shell se však ještě v roce 1996 prostřednictvím tzv. Plánu pro Ogoni zavázala vyčistit následky své těžby a podporovat rozvoj místních.⁴⁸ Jak svých závazků v podobě již zmiňovaného vnitřního práva dostála, je demonstrativně popsáno výše. Faktická odpovědnost této nadnárodní korporace je v tomto případě zjevná, ovšem stejně tak je zřejmé, že vnitrostátní právní řády nejsou schopné účinně a aktivně bránit, a to ani s podporou směrnic OECD či iniciativ OSN (viz str. 9).

Paradoxně i přes tyto zkušenosti a jasnou neschopnost vnitrostátního práva čelit těmto praktikám stále dochází i k takovým činům, jakým byly v roce 2003, obnoveném v roce 2004, Koaliční provizorní vládou v Iráku (tedy vládou bez jakéhokoliv demokratického mandátu vzešlou z vojenské moci okupačních koaličních armád po pádu režimu iráckého prezidenta Saddáma Husajna) soukromé bezpečnostní agentury vyňaty z irácké jurisdikce. Tento stav byl ovšem ještě umocněn skutečností, že poté byla suverénní irácká vláda vyzvána k opětovnému obnovení nebo prodloužení tohoto stavu na období po červnu 2004.⁴⁹ Tyto zahraniční konzultační společnosti a bezpečnostní agentury tak byly obdařeny imunitou před iráckým právem a pouze jejich domácí vlády je mohly podřídít vlastní jurisdikci. To ovšem nebylo povinností těchto vlád, v praxi tak stály tyto bezpečnostní agentury operující na iráckém území s ozbrojenými jednotkami a mnohdy i těžkou vojenskou technikou mimo právo, přičemž byly najímány právě přicházejícími nadnárodními korporacemi.⁵⁰

Irácký příklad uvedený v předchozím odstavci však naráží na mnohem širší problematiku tzv. militarizovaného obchodu („militarized commerce“), který tvoří jednu z hlavních oblastí pronásledování lidských práv nadnárodními korporacemi.⁵¹ Zvláště společnosti věnující se těžbě a průmyslu přírodních zdrojů prokazatelně vydržují lokální polovojenské či povstalecké síly, u nichž přirozeně nelze mluvit o jakémkoliv standardu lidských práv, které mají za úkol ať už vědomě či nevědomě chránit jejich aktivitu.⁵² Existuje celá řada způsobů, jak tak činí, od boje proti centrální a pro korporaci „nepřátelské“ vládě, zajišťování otročké práce (typické při těžbě diamantů v západní a střední Africe)

⁴⁷ New York Times: Nigeria Executes Critic of Regime, Nations Protest (11. 11. 1995). Dostupné z:

<http://www.nytimes.com/1995/11/11/world/nigeria-executes-critic-of-regime-nations-protest.html>

⁴⁸ Alston, P. Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice, New York University School of Law. Oxford University Press. 2005. Str.12

⁴⁹ Coalition Provisional Authority Order Number 17 (Revised): Status of the Coalition Provisional Authority, MNF-Iraq, Certain Missions and Personnel in Iraq, doc. CPA/ORD/27 June 2004/17. Dostupné z: http://www.iraqcoalition.org/regulations/20040627_CPAORD_17_Status_of_Coalition_Rev_with_Annex_A.pdf

⁵⁰ Alston, P. Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice, New York University School of Law. Oxford University Press. 2005. Str.10

⁵¹ Alston, P. Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice, New York University School of Law. Oxford University Press. 2005. Str.151

⁵² 31st Ottawa Law Review: Detering Militarized Commerce (1999).

či třeba dětské práce. Jako příklad lze uvést aféru společností Nike a Adidas, které vyráběly míče pro fotbalové mistrovství světa v roce 1998 za využití pákistánských dětí. Doložené jsou případy zaměstnaných sedmiletých dětí, které byly v případě neplnění „norem“ bity.⁵³

3.3. Shrnutí

I přes očividně neuspokojivou situaci v oblasti právní regulace lze veškerou snahu a tvorbu „soft law“ v této oblasti hodnotit pozitivně, neboť alespoň otevírá cestu pro ukotvení daných zásad a principů v obecném povědomí mezinárodního společenství a tím i pro budoucí kodifikaci v souladu se zásadami mezinárodního veřejného práva, které umožňuje kodifikaci ustálených zvyků a obyčejů. I přes omezení existujících mezinárodněprávních mechanismů by tak veškeré normy a úsilí mohlo vést k vytvoření nového „Lex Mercatoria“⁵⁴ – „souboru právních předpisů s nadnárodní působností, založeného na dobré víře, odrážejícího principy tržního hospodářství a jeho průníků s právem a nakonec kodifikovaného v mezinárodním obchodním právu“.⁵⁵

Co se týče odpovědnosti nadnárodních korporací, je stále velikou otázkou kdo všechno by měl vlastně být odpovědný za uplatňování takové odpovědnosti – zda vlády přijímajících států, nebo vlády států vysílajících – neboť v obou případech jsou negativa zcela zřejmá. Zatímco v případě vysílajících států praxe ukazuje, že ne vždy je zde dostatečná vůle takové korporace trestat a regulovat, u států přijímajících, daří-li se jejich vládám stát mimo vliv korporace, chybí dostatečná zkušenost a prostředky.

Stejně tak stále zůstává otázkou, jak korporace trestat. Mají nést odpovědnost vedoucí činitelé, či samotná korporace? A jaký trest by ve druhém případě působil dostatečně silně, vyjdeme-li z ekonomické moci a politického vlivu, jaký takové korporace mají. Je jisté, že je třeba konsensus států a zahrnutí nadnárodních korporací do mezinárodního práva se všemi pro ně nepříjemnými důsledky.

Ve stínu globalizace a spolu s mezinárodním právem je pravděpodobně otevřena cesta pro uvažování o 4. generaci lidských práv, které se budou soustředit především na postavení jednotlivce vůči těmto nadnárodním korporacím, neboť tyto mají vedle států největší vliv na lidské životy po celém světě. Je třeba postavit proti honbě za ziskem prostě „právo bytí“ lidských a nejen lidských bytostí, které musí být nadřazeno veškerým uměle vytvořeným entitám, a to zvláště pro jejich bezohlednost a neúměrnou sílu. Je nezbytné nyní soustředit všechny prostředky, jaké mezinárodní právo má, na dání

⁵³ Beisinghoff, N.: Corporations and Human Rights. Deutsche Nationalbibliothek. Frankfurt (Main). 2008.

Dostupné z:

<https://books.google.cz/books?id=ht8tRtzrkDAC&pg=PA32&lpg=PA32&dq=31+Ottawa+Law+Review:+Deterring+ Militarized+Commerce&source=bl&ots=lecK0BXQV2&sig=7cUgL9fDKGhmMBrrdwigo1O8Hew&hl=cs&sa=X&ei=Hn4qVauYCoGdsAGs0YPgBg&ved=0CDMQ6AEwAw#v=onepage&q=31%20Ottawa%20Law%20Review%3A%20Deterring%20Militarized%20Commerce&f=false>

⁵⁴ Ve smyslu souboru norem týkajících se obchodu, viz www.lexmercatoria.org.

⁵⁵ Alston, P. Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice, New York University School of Law. Oxford University Press. 2005. Str.32

konkrétní formy společnému úsilí a vůli nikoliv omezit či přeregulovat, ale dát pevný rámec těmto jeho novým subjektům navzdory aroganci vůči udržitelnosti a důstojnosti lidstva.

4. Nadnárodní společnosti v mezinárodních vztazích

V této kapitole bych se rád věnoval především příkladům většinou nepřímého zasahování globálních korporací do mezinárodních vztahů ale i práva prostřednictvím států a státních aparátů. Jedná se totiž o nejčastější, neúčinnější a nejbezpečnější formu uplatňování svého vlivu a vydobývání svých zájmů, který globální korporace aktivně uplatňují.

Mezi nejvýznamnější hráče mezi globálními korporacemi patří společnosti zabývající se těžbou nerostného bohatství a surovin, zejména ropy (například Exxon Mobil, Royal Dutch Shell, British Petroleum). Dále pak energetické společnosti (ConocoPhillips, Gazprom), výrobní (General Motors, Toyota, Daimler AG) a finanční (ING Group, Citigroup, AXA).⁵⁶ Celkově lze tedy shrnout poměrně logický fakt, že nejmocnějšími korporacemi jsou ty, které ovládají suroviny či prostředky strategického významu, a právě tento fakt, je jednou z hlavních příčin přenosu moci ze států na tyto společnosti. Státy totiž již nejsou schopné reálně držet pod nezávislou kontrolou své strategické prostředky a tím pádem se dostávají pod vliv globálních korporací. V jiných případech jsou naopak státy především kvůli své vývojové fázi prostředkem pro ekonomicky výhodnou činnost a globální korporace pak uplatňují svůj vliv, aby zachovaly jim vyhovující status quo, anebo dokonce pro sebe ještě více zvýhodnily stávající podmínky v dané zemi.

4.1. Ekonomický vliv korporací

K prosinci roku 2000 bylo v první stovce nejvýznamnějších ekonomických entit (poměřováno na základě HDP a firemního prodeje) 49. suverénních států a 51. nadnárodních společností, přičemž společnosti General Motors, Wal-Mart, Exxon Mobil, Ford Motor a Daimler Chrysler obsadily již 23., 25., 26. 27. a 28. místo.⁵⁷ Proti tomuto závěru se ovšem staví někteří autoři, kteří považují srovnávání HDP a příjmů firem za nesprávné a poukazují na to, že je třeba poměřovat rovnocenná data – tedy HDP s přidanou hodnotou daných společností. Na základě těchto kritérií se přesto dostáváme ke zjištění, že ze 100 největších ekonomik je 29 nadnárodních korporací.⁵⁸ I tento mírnější výsledek však vypovídá o velice silném podílu korporací na ekonomickém rozložení sil, který by přirozeně měl vést k adekvátní odpovědnosti takových společností, a to nejen ve smyslu povinností, ale také zodpovídání se.

O stále více rostoucí ekonomické moci takových nadnárodních korporací ve světle globalizace pak snad nejlépe vypovídá hodnota kapitálových aktiv prvních 50 nejsilnějších společností, která jen mezi

⁵⁶ CNN Money: 500 – Annual ranking of the world's largest corporations (2011). Dostupné z: http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/full_list/

⁵⁷ Cavanagh, J.- Anderson, S.: Top 200: The Rise of Corporate Global Power. Institute for Policy Studies. (4. 12. 2000). Dostupné z: http://www.ips-dc.org/top_200_the_rise_of_corporate_global_power/

⁵⁸ Roach, B.: Corporate Power in Global Economy, A GDAE Teaching Module on Social and Environmental Issues in Economics. Global Development And Environment Institute, Tufts University. 2007. Str. 5. Dostupné z: http://www.ase.tufts.edu/gdae/education_materials/modules/corporate_power_in_a_global_economy.pdf

lety 1983-2001 vzrostla o neuvěřitelných 686%.⁵⁹ Na druhé straně ale podle OECD v posledních dvou desetiletích 20. století podíl daně z příjmů právnických osob na celkových daních v průmyslových členských zemích OECD stále a konstantně tvořil 8 %, navzdory ohromnému růstu firemních zisků. OECD tento stav způsobený poklesem daňových sazeb připisuje používání „daňových rájů“ a konkurenci mezi průmyslově vyspělými zeměmi, které se snaží lákat investory snižováním daní.⁶⁰

Tato skutečnost pouze potvrzuje výše zmíněné tvrzení, že státy jsou stále více závislé na přítomnosti obchodních aktivit nadnárodních společností na svém území z ekonomických i sociálních důvodů a kvůli této závislosti jsou ochotné poskytovat intenzivnější bytí i nepřímé ústupky. Alarmující je však především to, nakolik se daný stav vymyká modelu fungování tržní ekonomiky v demokratické společnosti a především pak nakolik zpochybňuje skutečnou suverenitu států. Jestliže hospodářská soutěž má být nástrojem nejefektivnějšího a nejsvobodnějšího zajištění fungování moderního sociálního státu, je situace, ve které spolu ekonomicky soutěží státy o přízeň soukromých firem v přímém rozporu s tím, že jsou to podnikající fyzické a právnické osoby, které by měly prostřednictvím hospodářské soutěže maximalizovat prospěch lidí, jako jediných pravých demokratických suverénů, a maximalizovat kvalitu spolu s minimalizací nákladů v zájmu lidí, jako spotřebitelů.

4.2. Politický vliv korporací

Globální korporace svůj politický vliv vytvářejí několika prostředky. Jedná se o vlastní činnost a její mediální propagaci, kterou mají na starost významné zpravodajské agentury jako je Thomson Reuters, AFP, Bloomberg, Fox, CNN, BBC World, Al-Jazeera a další. Ačkoliv mají v těchto agenturách mnohdy podíl na řízení států, jejich zájmy jsou příliš shodné a mnohdy až téměř podřazené zájmům globálních korporací, čímž je ovlivněna objektivita, ale především pak rozsah informování.⁶¹ Přirozeně nelze tvrdit, že jedinou náplní činnosti těchto a jiných agentur je pouze pozitivně informovat o globálních korporacích, nadále se v jejich zpravodajství projevuje vliv států a kulturní a politické zázemí, z něž vychází. Ovšem lze velmi dobře vysledovat, že mnohdy právě image, jakou mají v těchto zpravodajských agenturách vytvářeny jednotlivé státy či jejich akce, je ve svém důsledku zájmem nadnárodní korporace. Obecně se dá říci, že vojenské intervence od druhé poloviny 20. století měly dvojí charakter – buďto se jednalo o zajištění strategických bezpečnostních zájmů států anebo o expanzi jeho byznysu a kapitálu, jinými slovy se tedy stát v takovém případě stal prostředkem zajištění zájmů konkrétních soukromých společností. Tomu nasvědčuje i nezáměr států o situaci v zemích, kde nelze dohledat žádné zásadní zájmy globálních korporací, kterými jsou například stav v Somálsku a selhání mezinárodního společenství při genocidě ve Rwandě.

Jako poslední, ačkoliv sporný, příklad tohoto jevu lze uvést angažmá NATO v Libyi, zvláště pak USA a Francie spolu s Itálií a jejich podíl na svržení a zavraždění libyjského vůdce Muammara Kaddafi

⁵⁹ Roach, B.: Corporate Power in Global Economy, A GDAE Teaching Module on Social and Environmental Issues in Economics. Global Development And Environment Institute, Tufts University. 2007. Str. 6. Dostupné z: http://www.ase.tufts.edu/gdae/education_materials/modules/corporate_power_in_a_global_economy.pdf

⁶⁰ Cavanagh, J.- Anderson, S.: Top 200: The Rise of Corporate Global Power. Institute for Policy Studies. (4. 12. 2000). Dostupné z: http://www.ips-dc.org/top_200_the_rise_of_corporate_global_power/

⁶¹ Boyd –Barrett O.: Zpravodajské agentury jako agenti globalizace. FSS MUNI. prosinec 2002. Dostupné z: http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Revue04/preklad_boyd-barett_rpm04.pdf

povstalci bez řádného procesu.⁶² Velmi důležitý v souvislosti s tím je ale také fakt, že v roce 2012 končily koncese západních nadnárodních těžebních korporací OMV, British Petroleum a Total, které nebyly za vlády Muammara Kaddafi prodlouženy a naopak byly ve velkém přerozdělovány čínským, ruským a brazilským společností.⁶³ Stejně tak právě západní italské, francouzské, britské a americké společnosti měly v době propuknutí tzv. arabského jara v Libyi významné dluhy, které v roce 2011 libyjská Národní ropná společnost NOC odhadla na 6 miliard amerických dolarů⁶⁴.

Po vítězství libyjských povstalců byl ovšem celý proces s koncesemi na těžbu ropy podroben přísné kontrole, a to právě zejména u ruských, čínských a brazilských společností, jimž koncese nově přidělila vláda Muammara Kaddafi ještě před svým zhroucením. Naopak však vedení rebelů již v roce 2011 prostřednictvím své povstalecké ropné společnosti AGOCO oznámilo, že bude preferovat západní společnosti jako OMV, Total a Eni (o poslední italské Eni přitom ve stejné době italský premiér uvedl, že očekává, že se stane jedničkou na libyjském ropném trhu).⁶⁵ Jako poslední ze zajímavých okolností lze také uvést, že po nástupu prozatímní libyjské vlády k moci byla s Itálií dohodnuta stálá vojenská přítomnost italských jednotek na libyjské půdě a podíl na libyjské ochraně hranic a zvláště pak libyjských ropných zařízení.⁶⁶

Typickým příkladem této politiky je francouzská vojenská přítomnost v podobě více než 6000 mužů a veškeré vojenské techniky v rámci vlastních misí nebo misí OSN v Africe, od Senegalu po Džibuti, zvláště v zemích, kde provozují svou činnost francouzské ropné společnosti jako Total. Od roku 1962 až do roku 1994 pak tyto francouzské síly intervenovaly v jednotlivých afrických státech devatenáctkrát.⁶⁷

Vedle již několikrát zmiňovaného politického vlivu globálních korporací prostřednictvím závislosti a zájmu států na jejich činnosti, tento zájem mnohdy působí i opačně, a to tak, že nadnárodní korporace jsou do jisté míry prostředkem států k vlastní expanzi například v kulturní rovině (například prostřednictvím amerického franchizového giganta McDonald's), přičemž tzv. kulturní diplomacie je z pohledu zahraniční politiky jednotlivých států brána čím dál tím více vážně. Významně se ovšem na prosazování zájmů globálních korporací prostřednictvím svým mateřských států podílí zapojení politických elit do vlastnických struktur dané země. Tento prostředek například uplatnila bývalá společnost United Fruit při prosazování svých zájmů v latinské Americe v době vlády prezidenta

⁶² PressEXPRESS.eu: Rusko kritizuje koaliční letecké útoky – je porušován mandát OSN a straní se rebelům (28. 3. 2011). Dostupné z: <http://www.pressexpress.eu/2011/03/28/rusko-kritizuje-koalicni-letecke-utoky-je-porusovan-mandat-osn-a-strani-se-rebelum/9953>

⁶³ Prof. Chossudovsky, M.: "Operation Libya" and the Battle for Oil: Redrawing the Map of Africa . Global Research, březen 2013. Dostupné z: <http://www.globalresearch.ca/operation-libya-and-the-battle-for-oil-redrawing-the-map-of-africa/23605>

⁶⁴ PressEXPRESS.eu: Libye chce proplatit dluhy za ropu ve výši 6 miliard dolarů (6. 10. 2011). Dostupné z: <http://www.pressexpress.eu/2011/10/06/libye-chce-proplatit-dluhy-za-ropy-ve-vysi-6-miliard-dolaru/17873>

⁶⁵ PressEXPRESS.eu: V Libyi byla zahájena hra o ropu (22. 8. 2011). Dostupné z: <http://www.pressexpress.eu/2011/08/22/libyi-byla-zahajena-hra-ropu-rusko-cinu-brazilii-cekaji-kontroly-dosavadnich-smluv-varuji-rebelove/15706>

⁶⁶ PressEXPRESS.eu: Itálie bude mít v Libyi své vojenské jednotky a dále vytvoří systém obrany libyjských hranic (21. 1. 2012). Dostupné z: <http://www.pressexpress.eu/2012/01/21/italie-bude-mit-libyi-sve-vojenske-jednotky-dale-vytvori-system-ochrany-libyjskych-hranic/26272>

⁶⁷ Natoaktual: Politika „Françafrique“ v podmínkách počátku XXI. Století (2. 8. 2010). Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/politika-fran-afrique-v-podminkach-pocatku-xxi-stoleti-pi1-na_analyzy.aspx?c=A100802_134518_na_analyzy_m00

Dwighta D. Eisenhowera v letech 1953-61, prostřednictvím napojení na rodinu náměstka ministra pro meziamerické záležitosti, stálého zástupce USA při OSN, osobní sekretářky prezidenta USA, náměstka ministra zahraničí, amerického velvyslance v Kostarice, amerického ministra zahraničí a ředitele CIA. Lidé v těchto funkcích americké administrativy měli prokazatelně akciové podíly na společnosti nebo později zasedly ve správních radách a jiných orgánech přímo United Fruit či společností s ní spojených.⁶⁸

Stejně tak nadnárodní společnosti působí na obyvatelstvo a uplatňují svůj vliv vedle států vlastními mediálními kampaněmi, které se opírají o investice do životního prostředí, sociálního zázemí apod., ale také zřizují a podporují různé nevládní fondy nebo organizace jako je Amnesty International⁶⁹. Současně patří k prosazování svých zájmů již tradičně uváděný lobbying (tedy samotný proces uplatňování prostředků vlivu ve správně-politických sférách státu), který ale dle mého názoru lze do jisté míry považovat za nadřazený pojem ostatním výše zmíněným prostředkům uplatňování politického vlivu nadnárodními korporacemi, neboť úspěch lobbyingu se odvíjí vždy od jeho skutečného pozadí, neboli prostředků, které daná korporace drží.

Snaha o uplatňování politického vlivu globálních korporací je přirozenou a těžko odstranitelnou součástí fungujícího ekonomického systému a nemyslím si, že lze očekávat, že nadnárodní korporace budou ochotny dobrovolně své jednání omezovat proti svým vlastním zájmům. Avšak na druhé straně je třeba tuto činnost otevřeně přiznat a dešifrovat tak, aby bylo možné reflektovat působení nadnárodních společností v mezinárodních vztazích a adekvátně na něj odpovídat, pravděpodobně formou mezinárodních organizací, jakožto „právnických osob tvořených státy“. Do jisté míry lze za takovou organizaci považovat Světovou obchodní organizaci (WTO), která ovšem odmítá z přesněji neuvedených důvodů přidružení k OSN podle kapitoly IX. Charty OSN,⁷⁰ což brání aktivní účasti na činnosti této zatím nejkomplexnější organizace poskytující rámec mezinárodnímu obchodu ze strany univerzální OSN, která má dbát o mír a bezpečnost.⁷¹

4.3. Zasahování globálních korporací do mezinárodních vztahů

Jak již bylo řečeno, nadnárodní společnosti prosazují své zájmy převážně prostřednictvím států, a to v situaci kdy selhávají jejich vnitrostátní možnosti ovlivňování situace od pozitivního veřejného mínění až po úplatkářství. Přestože lze v některých případech usoudit, že i ve vnitrostátních případech zasahování nadnárodní společnosti dochází k ovlivňování mezinárodních vztahů daného státu (typicky orientace formálně nezávislých indických vládců na britské impérium prostřednictvím aktivit britské Východoindické společnosti), mnohem významnější zásahy do mezinárodních vztahů trvalého i jednorázového rázu představují akce států na popud globálních korporací či směřování mezinárodních fór v důsledku jejich přímého angažmá.

⁶⁸ Schlesinger, S. – Kinzer, S.: *Bitter Fruit: The story of the American Coup in Guatemala*. London, Sinclair Browne, 1982. Str. 106

⁶⁹ Euserver, Parlamentní listy. Amnesty International jako propaganda ministerstva zahraničních věcí USA (29. 8. 2012). Dostupné z: <http://euserver.parlamentnilisty.cz/AddComment.aspx?ArtId=627&ParId=1130>

⁷⁰ Potočný – Ondřej: *Mezinárodní právo veřejné – zvláštní část* (6. doplněné vydání). Praha, C.H. Beck, 2011

⁷¹ OSN: Charta OSN. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>

Tato účast nadnárodních společností se zejména od roku 1980 projevuje v mezinárodních politických jednáních a fórech, která vzestup jejich moci nejen provází, ale také povzbuzují. Lze uvést v rámci snahy těchto společností snížit překážky obchodu a investic, tedy kapitálových toků, intenzivní agitace ve prospěch jednotného trhu v Evropě, dohody o volném obchodu NAFTA v Severní Americe či dohodu GATT uzavřenou v rámci Uruguayského kola a vliv na jednání WTO. Volný obchod a deregulace vede ke zvyšování schopnosti maximalizovat zisk a tedy i k nárůstu relativní síly nadnárodních společností na straně jedné a k „oslabování síly jednotlivých národů tvořit samostatnou politiku“ na straně druhé, jak uvádí ekonomové Herman Daly a Robert Goodland.⁷² Za podobnou demonstraci stále více rostoucí politické moci korporací a přímého zasahování do mezinárodních vztahů lze také považovat výsledek, či lépe řečeno žádný výsledek, Konference OSN o životním prostředí a rozvoji z roku 1992 v Riu de Janeiru z pohledu této problematiky, neboť se zde podařilo firemní lobby vyřadit z jednání návrhy na regulaci globálních korporací ještě před samotným zahájením konference.⁷³

Za trvalé ovlivnění mezinárodních vztahů ze strany byznysu prostřednictvím státu, jak se domnívám, je možné svým způsobem označit postoj USA ke Kubě. Ačkoliv za éry prezidenta Clintona vztahy mezi těmito zeměmi měly tendenci roztávat, prezident Bush ml. zavázaný z velké části za své zvolení kubánské emigraci na Floridě naopak přitvrdil embargo uvalené na Kubu a vztahy s ní významně ochladil, i přes vstřícné kroky režimu Fidela Castra například v době teroristického útoku v New Yorku 11. září. Pravdou zůstává, že američtí republikáni v této době velmi negativně vnímali sblížení Kuby s Chávezovou Venezuelou, přesto ale mnoho autorů uvádí, že jedním ze skutečných důvodů, proč USA nadále udržují tolik chladný vztah ke Kubě a zároveň i přes své proklamované obavy o svou národní bezpečnost, které mnohdy jindy řešily podstatně více rázným způsobem včetně vojenských intervencí, je boj o voliče kubánského původu⁷⁴ a obava o floridskou ekonomiku⁷⁵.

Po definitivním pádu vlády Fulgencia Batisty na Kubě v roce 1959, který v USA nikdo neočekával a který způsobil šok pro americký kapitál a cestovní ruch, se postupně investoři soustředili na Floridu jako náhražku za „padlou“ Kubu, která měla nahradit obrovské utržené škody. Mezi tyto investory patřily i obrovské hotelové řetězce a v průběhu 60. let tak například bylo vybudováno město Miami z financí, které sem začaly proudit z investic i narůstajícího cestovního ruchu. Pokud by ovšem opět došlo k významnějšímu otevření Kuby zahraničním investorům či dokonce pádu současného kubánského režimu, znamenalo by to rovněž ohrožení floridské ekonomiky, což by mělo velmi nepříjemné následky pro centrální vládu USA.

Americká administrativa v rozporu s těmito názory od roku 2004, kdy začala žít ve stále větších obavách ze smrti Fidela Castra, připravuje intenzivně plány pro řešení této situace. Tyto plány

⁷²Daly, H. - Goodland, R.: An Ecological-Economic Assessment of Deregulation of International Commerce under GATT, World Bank Environment Department, 1993 draft, str. 45. Dostupné z: <http://link.springer.com/article/10.1007%2FBF02211720#page-1>

⁷³Greer, J. – Singh, K.: A Brief History of Transnational Corporations. Global Policy Forum, 2000. Dostupné z: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/221/47068.html>

⁷⁴Ferrer, C.: Základy politického embarga na Kubě: Národní zájem nebo politická hra? Fórum 2000. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&ved=0CHeQFjAJ&url=http%3A%2F%2Fwww.forum2000.cz%2Ffiles%2F200003532-8e81b8f7bb%2FLatin_American_Insight_1_CZ.pdf&ei=8RrmUuPXIK3e7Abq_IDYDw&usq=AFQjCNEAgNyp5cFnbmCLdFPYQtOclaw8ug&bvm=bv.59930103,d.ZGU

⁷⁵Livingstone G.: Zadní dvorek Ameriky – USA a latinská Amerika od Monroeovy doktríny po válku s terorem. Příbram, Grimmus, 2009

zahrnují masivní hospodářskou pomoc a co nejrychlejší rozvoj kubánské ekonomiky a přechod na tržní hospodářství včetně rychlé privatizace. Především pak ale tyto plány zahrnovaly překažení kubánského plánu nástupnictví, ale přesto k němu nikdy nedošlo a moc po Fidelovi Castrovi bez problémů převzal v roce 2006 a v roce 2008 se stal prezidentem jeho bratr Raúl Castro.⁷⁶ Právě tato nečinnost USA i přes velmi aktivní formální snahu o pád castrovského režimu by pak mohla potvrzovat vliv zvláště finančních korporací na tolik protichůdné chování americké vlády, přičemž toto podezření lze ještě více umocnit posledním nečekaně pozitivním vývojem ve vztahu ke Kubě - společná jednání a snaha USA otevřít v Havaně ambasádu, formální doporučení amerického ministerstva zahraničí vyškrtnout Kubu z amerického seznamu států podporujících terorismus⁷⁷ (mimořádně velice mocného nástroje k vytváření veřejného mínění po celém světě a následně i i ekonomického a politického nátlaku) a spolu s ním protichůdné vyjádření amerického ministra zahraničních věcí Johna Kerryho, který nevidí mezi otevřením ambasády a seznamem „zlých států“ žádnou souvislost.⁷⁸

Naopak za aktivní jednorázovou akci státu na skutečně přímý popud nadnárodních korporací lze ale vnímat nastolení režimu A. Pinocheta v Chile v roce 1973. V roce 1970 byl ve svobodných volbách zvolen socialistický prezident S. Allende, ovšem činnost USA proti tomuto procesu byla započata již v roce 1963, jak popisuje zpráva Senátu USA odtajněná v 90. letech.⁷⁹

Až do zvolení prezidenta Allendeho prováděla v Chile podvratnou činnost CIA v rámci standardní americké protilevicové politiky, ovšem bez jakéhokoliv většího úspěchu. Teprve po proběhnutích volbách a zahájení procesu znárodnování mezinárodního průmyslu a chilských největších měděných dolů na světě došlo v USA k zásadnímu zvratu, kdy vzhledem k chilskému volebnímu programu socialistů americké nadnárodní korporace pocítily reálné nebezpečí pro své zájmy. Lobby těchto společností pak vyvrcholilo doloženou schůzkou Davida Rockefellera zastupujícího Chase Manhattan Bank a Donalda Kendalla ze společnosti Pepsi-Cola s bezpečnostním poradcem prezidenta Nixona, kterým byl známý Henry Kissinger.⁸⁰ Teprve po této schůzce USA vyvinuly do té doby nevídané úsilí a CIA velmi aktivně podpořila do té doby několikrát odvolaný puč generála A. Pinocheta, který skončil bombardováním prezidentského paláce chilským letectvem a zavražděním prezidenta Allendeho.

Podobným příkladem může být také vojenský převrat v Brazílii v roce 1964, který byl ze strany USA podpořen poté, co za vlády prezidenta J. Goularta došlo k znárodnování brazilských firem, ovšem ke skutečnému převratu a podpoře došlo teprve, když došlo k znárodnění ropných rafinérií a přijetí

⁷⁶ Livingstone G.: Zadní dvorek Ameriky – USA a latinská Amerika od Monroeovy doktríny po válku s terorem. Příbram, Grimmus, 2009, str. 218-219

⁷⁷ iDnes.cz: Prezidenti USA a Kubu jednali po půl století, schůzka trvala hodinu (11. 4. 2015). Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/obama-sblieni-kuba-raul-castro-dky-zahranicni.aspx?c=A150411_190238_zahranicni_aba

⁷⁸ E15.cz: Otevření ambasády USA na Kubě se komplikuje, Havana má podmínky (27. 2. 2015). Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/zahranicni/politika/otevreni-ambasady-usa-na-kube-se-komplikuje-havana-ma-podminky-1167503>

⁷⁹ Covert Action in Chile 1963-1973, US Senate, Staff Report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, 18. prosinec 1975. Dostupné z: <http://www.fas.org/irp/ops/policy/church-chile.htm>

⁸⁰ Subversion in Chile: A Case study in US Corporate Intrigue in Third World . Notingham: Spokesman Books/Bertrand Russell Peace Foundation, 1972, str. 72

zákona omezujícího převod zisků zahraničních firem do ciziny. Teprve poté 31. března schválila americká administrativa odeslání výzbroje, munice, paliva a přepravní flotily pro povstalce.⁸¹

Ačkoliv doposud uvedené příklady zasahování nadnárodních společností do mezinárodních vztahů odkazují především na americké společnosti, je důležité zdůraznit, že podobné případy se týkají prakticky všech velkých nadnárodních korporací, a to z důvodu v podstatě stejných zájmů proložených se zájmy mateřské země, respektive zájmy svého kapitálu, či z důvodu jejich vzájemného propojení – jak uvádí švýcarská studie "The Network of Global Corporate Control" z roku 2011, celkem pouhých 1300 firem má pod kontrolou 80 % světového ekonomického obratu, přičemž každá z těchto firem je v průměru propojena s 20 dalšími z těchto 1300. Při propojení těchto vazeb tato studie došla k závěru, že celkem 147 nadnárodních společností prostřednictvím složité majetkové struktury ovládá 40 % ekonomické hodnoty všech světových nadnárodních společností, které se přitom kontrolují navzájem.⁸² Jako takové společnosti lze vedle uvedené francouzské společnosti Total, italské Eni, rakouské OMV Group nebo britské British Petroleum také jmenovat např. australský BHP Billiton, brazilský Petrobras, holandský Unilever, kanadský Manulife Financial, německý Volkswagen, indický Indian Oil, japonskou společnost Toyota Motor, ruský Gazprom nebo čínskou korporaci Sinopec Group.

4.4. „Banánové republiky“

Zřejmě nejvíce vypovídajícím příkladem zasahování globálních korporací do vnitřních i mezinárodních vztahů může být vznik pojmu „banánové republiky“, který je dnes často v rámci geografie ne zcela správně používán jako termín pro země především střední Ameriky, jejichž ekonomika je závislá na jednom vývozním artiklu. Ačkoliv se v rámci klasického zeměpisného vzdělání používá pojem „banánová republika“ v tomto významu, jeho skutečný původ leží právě v působení nadnárodních korporací, konkrétně americké společnosti United Fruit (dnešní Chiquita Brands International) a Standard Fruit.

Zatímco země v Karibiku a jejich průmysl většinou zůstal v rukou společností z bývalých koloniálních velmocí, státy střední Ameriky snadno podléhaly vlivu USA. Kolonialismem oslabený domácí průmysl a kapitál byl tak již na počátku 20. století rychle ovládnut americkými nadnárodními korporacemi, které do svých rukou soustředily mimo jiné produkci cukru na Kubě, Portoriku, Haiti a v Dominikánské republice, stejně jako postupně ovládaly střední Ameriku, kde nejprve držely hlavní zisky z místních plantáží díky zpracovávání zdejší produkce.

Právě společnost United Fruit dnes působící pod jménem Chiquita se soustředila na banánové plantáže a budování železnic a přístavů pro jejich export. Výsledkem této činnosti bylo, že již ve 30. letech 20. století vlastnila téměř 1,5 milionů hektarů půdy. Například v Guatemale se pak tato společnost stala výhradním vlastníkem železniční sítě, největším zaměstnavatelem, exportérem a

⁸¹ Livingstone G.: Zadní dvorek Ameriky – USA a latinská Amerika od Monroeovy doktríny po válku s terorem. Příbram, Grimmus, 2009, str. 69

⁸² Vitali, S.- Glattfelder, J. B. – Battiston S., The Network of Global Corporate Control, ETH Curych, 2011. Dostupné z: <http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0025995>

majitelem půdy zároveň. Síla společnosti United Fruit se pak projevila do té míry, že téměř oficiálně mohla vetovat rozhodnutí prezidenta a v podstatě byla tvůrcem guatemalské zahraniční politiky.⁸³

Z tohoto důvodu vznikl pojem „banánová republika“, který se velmi rychle vžil i pro ostatní země této oblasti pod silným vlivem nadnárodních společností, jejichž ochranu v případě potřeby zajišťovala americká vláda politickou podporou až po přímé vojenské intervence. Celkově USA od roku 1823 do roku 1994 provedly 79 přímých vojenských intervencí v latinské Americe.⁸⁴

5. „Vítězství kapitálu“ v mezinárodních vztazích a zhroucení „modelu společenské smlouvy“

Globalizace přivedla světové společenství do natolik silného propojení a provázanosti, že se zájmy jednotlivých států podstatně zneprůhlednily. Stále větší otevřenost trhů a narůstající podíl mezinárodního obchodu na celkové globální ekonomice jsou pak nejen předpokladem pro úspěch globálních korporací a jejich činnost, ale také vytvářejí vzájemnou ekonomickou závislost mezi státy. Nemá smysl hlouběji rozebírat pozitivní efekty otevřeného trhu, který vede k ekonomickému růstu, ani negativa odrážející se ve stále hlubší propasti mezi chudými a bohatými, slábnoucí ekonomickou střední třídou či odvádění kapitálu z jednotlivých zemí „korporačními matkami“ prostřednictvím transferových cen, neboť se jedná o jev spojený s novou výzvou, kterou lidstvo v podobě globalizace a nástupu globálních korporací musí řešit.

Stejně tak lze říci, že není možné objektivně soudit směr, jakým se vývoj světového společenství ubírá, neboť jeho výsledek je v nedozírné dálce a stejně tak bude tento výsledek zásadně ovlivněn tím, jak se světové společenství k výzvě globalizace postaví. Věřím ale, že lze s jistotou říci, že současný stav je třeba řešit, a to mimo jiné způsobem, který otevře cestu novému nazírání právě na globální korporace.

5.1. Mezinárodní vztahy pod vlivem tržního hospodářství

V mezinárodních vztazích v současnosti, stejně jako ve všech ostatních vztazích, díky „vítězství“ modelu tržního hospodářství je rozhodující otázka nákladů, zisku a soutěže, která s sebou vždy nutně nese kromě vítězů i poražené. Teprve v posledních letech se stále častěji ozývají hlasy volající po novém modelu tržního hospodářství, který by nahradil kapitalismus, jenž do jisté míry začíná selhávat⁸⁵. Nadnárodní korporace jsou logickým a přirozeným efektem úspěchu tržního hospodářství a jejich jednání je důsledkem tržní soutěže, ovšem činnost těchto korporací staví mezinárodní vztahy i mezinárodní právo před zcela nový problém.

⁸³ Livingstone G.: Zadní dvorek Ameriky – USA a latinská Amerika od Monroeovy doktríny po válku s terorem. Příbram, Grimmus, 2009, str. 30 - 32

⁸⁴ Williams, W. A.: Empire as a way of life, New York: Oxford University Press, 1980

⁸⁵ PressEXPRESS.eu: Davos 2012 – kapitalismus je třeba změnit, budoucnost je v trvale udržitelném rozvoji a byznys se musí být sociálně odpovědný (30. 1. 2012). Dostupné z: <http://www.pressepress.eu/2012/01/30/davos-2012-kapitalismus-je-treba-zmenit-budoucnost-je-trvale-udrzitelnem-rozvoji/>

Tento problém spočívá v tom, že do mezinárodních vztahů nadnárodní korporace vstupují stále silněji a stávají se novými subjekty vedle států, aniž by tomu odpovídala politicko-právní realita. Dá se téměř říci, že nadnárodní korporace skrze kumulaci kapitálu dosáhly stavu, kdy z pohledu tržních vztahů fakticky drží nejvyšší moc a nahrazují v této pozici doposud nezvratelné státy. Světové elity již dávají přednost zapojování se do struktur globálních korporací před ovládním státních aparátů a nadnárodní společnosti přebírají iniciativu i v oblastech, které doposud byly výhradní doménou států.

Mezinárodní i vnitrostátní sport, penzijní pojištění, zdravotnictví, energetika stejně jako bezpečnostní záležitosti spolu s ostatními předměty strategického zájmu státu se dostávají do soukromých rukou ať už v rámci privatizací nebo prostřednictvím slábnoucích států, které nejsou schopny adekvátně tyto potřeby zajistit, a to díky hroutícím se veřejným rozpočtům, zatímco nadnárodní společnosti kumulují stále větší zisky, a tak jim státy vyklízejí pole své působnosti.

Důvody a podstata válek, tedy sporů a boje o dominanci, se mění. Díky provázanosti států jsou totiž konvenční války stále více rizikové pro vlastní zájmy a naopak se prostředkem nátlaku stává obchodní politika, prosazování vlastních finančních zájmů, které jsou čím dál tím více závislé na zájmech jednotlivých nadnárodních společností. Iniciativu v mezinárodních vztazích tak skutečně přebírají tyto korporace, které jsou bez širší kontroly a dostatečně velké odpovědnosti.

5.2. Narušená společenská smlouva

Tento stav vede dle mého názoru k narušení základního předpokladu demokracie, totiž tzv. společenské smlouvy. Občané státu totiž, za předpokladu, že globální korporace mají přímý vliv na aktivitu státního aparátu, přestávají být teoretickým zdrojem veškeré moci. Stát se přirozeně obrací směrem za skutečným původcem moci, kterým se mnohdy stává nadnárodní společnost, jejíž zájmy nabývají globálního rozměru a již nereflektují jednotlivé národní zájmy. Národy si tak začínají být rovny ve své nerovnosti s právními, fiktivními osobami, jejichž zájmy se od jednotlivců začaly odlišovat v důsledku jejich velikosti a přesahu.

Jsem proto přesvědčen, že právě mezinárodní vztahy a efekt, který na ně působení nadnárodních společností má, mohou být impulzem a zároveň prostorem pro reakci států a práva na tento nový nastupující stav, kdy vznikají jako čím dál tím více nezávislé subjekty na státech i lidech tyto globální korporace. Mezinárodní právo by mělo přijít se závaznými a vymahatelnými pravidly, které vytvoří specifický režim pro tyto subjekty, jenž povede k možnosti využití jejich obrovského potenciálu díky překročení limitů jednotlivých kulturních, geografických a národních hranic ke společenskému rozvoji a pokroku.

Právě tyto globální korporace, bude-li do jejich působení vnesen řád a odpovědnost, budou moci v budoucnu napomáhat nejen ke sjednocení lidstva při řešení jeho existenciálních otázek, ale také budou schopny jako „řádní hospodáři“ pomoci státům při zajišťování jejich úkolů, za kterými byly lidmi zřízeny. Globální korporace tak budou nuceny přijmout model trvale udržitelného rozvoje a sociální odpovědnosti soukromého sektoru, který by odpovídal jejich podílu na zisku ze společnosti.

Přijmutí faktu a narušení stereotypu, že stát je jediným suverénem v oblasti mezinárodních vztahů a z pohledu mezinárodního práva, je pro tento vývoj základním předpokladem. Je dále nutné dohlédnout, aby v nadnárodních korporacích byl adekvátně saturován extrémní demokratický deficit,

který je dle mého soudu jedním z významných předpokladů „darebného chování“ globálních korporací doposud.

6. Závěr

Nadnárodní společnosti nesporně nestojí stranou mezinárodního dění a mezinárodních vztahů. Je doložitelná řada jejich aktivit, které vedly ke konkrétnímu vývoji v těchto vztazích a jednání daných států. Stejně tak stojí globální korporace za velkým množstvím specifických úkazů v globální ekonomice a mají vliv na rozvoj či stagnaci jednotlivých území. V současnosti tyto korporace ovládají rozhodující množství volných finančních prostředků, které nejsou zacykleny v rámci státních rozpočtů, a rozhodují tak o prosperitě či chudobě jednotlivých regionů, jejichž závislost je prohloubena odčerpáváním ekonomických zdrojů.

Přesto nelze pomíjet přínosy nadnárodních společností, a to ani v mezinárodních vztazích. Propojení států jejich prostřednictvím a přiblížení zájmů jednotlivých států mimo jiné i v rámci řešení otázky globálních korporací vede k rozvíjení vzájemného dialogu a uvědomování si vlastní propojenosti a nerozdílnosti. Otevření se a společný přístup ke stále více problémům pak státy a lidskou společnost vede k uvědomění nutnosti odstraňování bariér i jinde, než pouze v obchodu, a přináší ponaučení, že nerovnost plodí pouze další nerovnost. Že pouze ze předpokladu odstranění i jiných než jen obchodních bariér je možné dosáhnout skutečného přínosu, jaký globalizace nabízí.

Problematika globálních korporací a jejich činnosti je jedním ze stále sílících témat z pohledu společenských věd. Tento fakt je třeba vnímat pozitivně, neboť pouze přiznání si vlastního selhání, otevřené odhalení chyb a jejich analýza stejně jako vůle k jejich řešení a předcházení, jsou základním předpokladem pro úspěšné zvládnutí jakékoliv výzvy, která je před nás stavena.

21. století a jeho doposud v dějinách lidstva neexistující podmínky jsou takovouto výzvou, která může v budoucnu rozhodovat o tom, zda se lidstvo vydá cestou rozvoje a pokory, nebo díky své nenasytosti a neschopnosti spojit své úsilí dojde materiálního i morálního vyčerpání. Globální korporace jsou prvním odrazem potřeby přesahu spojeného s rozvojem lidské společnosti, jenž se odráží v globalizaci. Právě globální korporace naplňují základní tezi darwinismu o tom, že „přežije nejpřízpůsobivější“.

Globální korporace jsou produktem evoluce lidské společnosti a ekonomiky a jako jediné se dle mého soudu dokázaly vypořádat s novými podmínkami globalizace. Je ovšem základní potřebou, podobně jako tomu bylo na počátcích lidské společnosti, vnést do jejich prozatím neorganizované a do budoucna hrozící až navzájem sebezničující soutěže limity a spravedlivý systém, který zajistí prostor pro transformaci současného mezinárodního prostředí do nového a lépe odpovídajícího modelu.

Tento úkol stojí po dlouhé době jako jedna z přelomových společenskovedních výzev na právní teorii, která se na základě spolupráce s jinými disciplínami bude nucena napnout k vytvoření nových idejí a rámců pro společenskou organizaci globální lidské společnosti, jejíž věk předznamenáný vzestupem nadnárodních korporací nastává.

7. Zdroje

7.1. Publikace:

- Štrach P.: Mezinárodní Management. Praha, Grada Publishing , 2009
- Barber M.: Proces s Templáři. Praha, Argo, 2008
- Schlesinger, S. – Kinzer, S.: Bitter Fruit: The story of the American Coup in Guatemala. London, Sinclair Browne, 1982
- Potočný – Ondřej: Mezinárodní právo veřejné – zvláštní část (6. doplněné vydání). Praha, C.H. Beck, 2011
- Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné. 1. vydání, C.H. Beck. 2000
- Livingstone G.: Zadní dvorek Ameriky – USA a latinská Amerika od Monroeovy doktríny po válku s terorem. Příbram, Grimmus, 2009
- Williams, W. A.: Empire as a way of life. New York, Oxford University Press, 1980
- Urban, J.: Teorie národního hospodářství – 3. doplněné vydání. Praha, Wolters Kluwer ČR, 2011
- Subversion in Chile: A Case study in US Corporate Intrigue in Third World . Nottingham: Spokesman Books/Bertrand Russell Peace Foundation, 1972
- Tully, S.: International Documents on Corporate Responsibility. Edward Elgar Publishing. 2005
- Chomsky, N.: *Disident Západu*. 1. vydání. Praha: Politea (Karolinum), 2014
- Roach, B.: Corporate Power in Global Economy, A GDAE Teaching Module on Social and Environmental Issues in Economics. Global Development And Environment Institute, Tufts University. 2007
- Higgott, R. A., Underhill, G. R. D., Bieler, A.: Non-State Actors and Authority in the Global System. Routledge. 2000
- Henkin, L.: The Universal Declaration at 50 and the Challenge of Global Markets' 25. Brooklyn Journal of International Law. 1998
- Alston, P.: Non-State Actors and Human rights. Academy of European Law, European University Institute in collaboration with Center for Human Rights and Global Justice , New York University School of Law. Oxford University Press. 2005
- Beisinghoff, N.: Corporations and Human Rights. Deutsche Nationalbibliothek. Frankfurt (Main). 2008

7.2. Internetové zdroje:

- Směrnice OECD pro nadnárodní podniky: Doporučení pro odpovědné chování států v globálním kontextu. Dostupné z: <http://www.oecd.org/investment/mne/38111122.pdf>
- Všeobecná deklarace lidských práv. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

- Švihlíková, I.: Prezentace – Vliv nadnárodních firem na globální ekonomiku, Alternativa zdola. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/NaZemicz/vliv-nadnarodnich-firem-na-globln-ekonomiku>
- Mgr. Nezhyba J.: Odpovědnost nadnárodních korporací. Via Iuris. 23. 2. 2005, dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=87>
- Pojem „greenwashing“. Dostupné z: http://www.foe.co.uk/campaigns/corporates/case_studies/shell/index.html
- Gregor F.: Jak hodnotit odpovědnost korporací – kritický pohled. Zelený kruh. květen 2007, str. 25-26. Dostupné z: <http://www.zelenykruh.cz/dokumenty/kriteriya-csr-final-edit.pdf>
- Ing. Horký O., Začalová P. J.: Globalizace (aktualizovaný text 2012). Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/globalizace>
- Ihned.cz: Kdo ovládá svět: Vztahy mezi velkými hráči globálního byznysu (8. 11. 2011). Dostupné z: <http://dialog.ihned.cz/c1-53566670-kdo-ovlada-svet>
- CNN Money: 500 – Annual ranking of the world's largest corporations (2011). Dostupné z: http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/full_list/
- Boyd –Barrett O.: Zpravodajské agentury jako agenti globalizace. FSS MUNI. prosinec 2002. Dostupné z: http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Revue04/preklad_boyd-barett_rpm04.pdf
- PressEXPRESS.eu: Rusko kritizuje koaliční letecké útoky – je porušován mandát OSN a straní se rebelům (28. 3. 2011). Dostupné z: <http://www.pressexpress.eu/2011/03/28/rusko-kritizuje-koalicni-letecke-utoky-je-porusovan-mandat-osn-a-strani-se-rebelovum/9953>
- Prof. Chossudovsky, M.: “Operation Libya” and the Battle for Oil: Redrawing the Map of Africa . Global Research, březen 2013. Dostupné z: <http://www.globalresearch.ca/operation-libya-and-the-battle-for-oil-redrawing-the-map-of-africa/23605>
- PressEXPRESS.eu: Libye chce proplatit dluhy za ropu ve výši 6 miliard dolarů (6. 10. 2011). Dostupné z: <http://www.pressexpress.eu/2011/10/06/libye-chce-proplatit-dluhy-za-ropy-ve-vysi-6-miliard-dolaru/17873>
- PressEXPRESS.eu: V Libyi byla zahájena hra o ropu (22. 8. 2011). Dostupné z: <http://www.pressexpress.eu/2011/08/22/libyi-byla-zahajena-hra-ropu-rusko-cinu-brazilii-cekaji-kontroly-dosavadnich-smluv-varuji-rebelove/15706>
- PressEXPRESS.eu: Itálie bude mít v Libyi své vojenské jednotky a dále vytvoří systém obrany libyjských hranic (21. 1. 2012). Dostupné z: <http://www.pressexpress.eu/2012/01/21/italie-bude-mit-libyi-sve-vojenske-jednotky-dale-vytvori-system-ochrany-libyjskych-hranic/26272>
- Natoaktual: Politika „Françafrique“ v podmínkách počátku XXI. Století (2. 8. 2010). Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/politika-fran-afrique-v-podminkach-pocatku-xxi-stoleti-pi1-na_analyzy.aspx?c=A100802_134518_na_analyzy_m00
- Euserver, Parlamentní listy. Amnesty International jako propaganda ministerstva zahraničních věcí USA (29. 8. 2012). Dostupné z: <http://euserver.parlamentnilisty.cz/AddComment.aspx?ArtId=627&ParId=1130>
- OSN: Charta OSN. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>
- Covert Action in Chile 1963-1973, US Senate, Staff Report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, 18. prosinec 1975. Dostupné z: <http://www.fas.org/irp/ops/policy/church-chile.htm>
- Vitali, S.- Glattfelder, J. B. – Battiston S., The Network of Global Corporate Control, ETH Curych, 2011. Dostupné z: <http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0025995>
- PressEXPRESS.eu: Davos 2012 – kapitalismus je třeba změnit, budoucnost je v trvale udržitelném rozvoji a byznys se musí být sociálně odpovědný (30. 1. 2012). Dostupné z: <http://www.pressexpress.eu/2012/01/30/davos-2012-kapitalismus-je-treba-zmenit-budoucnost-je-trvale-udrzitelnem-rozvoji/>

- Greer, J. – Singh, K.: A Brief History of Transnational Corporations. Global Policy Forum, 2000. Dostupné z: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/221/47068.html>
- Borovcová, M.: Britská Východoindická společnost – akciová společnost v roli státu. MUNI, 2008. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/135258/esf_m/diplomova_prace_Borovcova_Michaela.pdf
- Daly, H. - Goodland, R.: An Ecological-Economic Assessment of Deregulation of International Commerce under GATT, World Bank Environment Department, 1993 draft, str. 45. Dostupné z: <http://link.springer.com/article/10.1007%2FBF02211720#page-1>
- Ferrer, C.: Základy politického embarga na Kubě: Národní zájem nebo politická hra? Fórum 2000. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&ved=0CHEQFjAJ&url=http%3A%2F%2Fwww.forum2000.cz%2Ffiles%2F200003532-8e81b8f7bb%2FLatin_American_Insight_1_CZ.pdf&ei=8RrmUuPXIK3e7Abq_IDYDw&usg=AFQjCNEAgnYp5cFnbmCLdFPYQtOclaw8ug&bvm=bv.59930103,d.ZGU
- Cavanagh, J.- Anderson, S.: Top 200: The Rise of Corporate Global Power. Institute for Policy Studies. (4. 12. 2000). Dostupné z: http://www.ips-dc.org/top_200_the_rise_of_corporate_global_power/
- Muchlinski, P. T.: Holding multinationals to account: recent developments in English litigation and the Company Law Review I. Dostupné z: <http://sas-space.sas.ac.uk/3725/1/1300-1388-1-SM.pdf>
- Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders – Reparation for Injuries Suffered in the
- Service of the United Nations. Str. 8. Dostupné z: <http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>
- University of Minnesota Law School. David S. Weissbrodt. Dostupné z: <http://www.law.umn.edu/facultyprofiles/weissbrotdt.html>
- A/CONF.183/2/Add.1. REPORT OF THE PREPARATORY COMMITTEE ON THE ESTABLISHMENT OF AN INTERNATIONAL CRIMINAL COURT. United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court. 14. dubna 1998 . Dostupné z: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/101/05/PDF/N9810105.pdf?OpenElement>
- Coalition Provisional Authority Order Number 17 (Revised): Status of the Coalition Provisional Authority, MNF-Iraq, Certain Missions and Personnel in Iraq, doc. CPA/ORD/27 June 2004/17. Dostupné z: http://www.iraqcoalition.org/regulations/20040627_CPAORD_17_Status_of_Coalition_Rev_with_Annex_A.pdf
- New York Times: Nigeria Executes Critic of Regime, Nations Protest (11. 11. 1995). Dostupné z: <http://www.nytimes.com/1995/11/11/world/nigeria-executes-critic-of-regime-nations-protest.html>
- iDnes.cz: Shell ustál většinu žalob za znečištění v Nigérii. Uspěl jediný farmář (30. 1. 2013). Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/shell-ustal-vetsinu-zalob-za-znecisteni-v-nigerii-i-tak-je-to-prulom-11b-/zahranicni.aspx?c=A130130_212757_zahranicni_brd
- Česká televize: AI: Shell nepřiznal skutečný rozsah ropné tragédie v deltě Nigeru (13. 11. 2014). Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/292364-ai-shell-nepriznal-skutecny-rozsah-ropne-tragedie-v-delte-nigeru/>
- PressEXPRESS.eu: Shell čelí žalobě 11 000 lidí za poškození životního prostředí v Nigérii (23. 3. 2012). Dostupné z: <http://www.pressepress.eu/2012/03/23/shell-celi-zalobe-za-poskozeni-zivotniho-prostredi-nigerii/38013>
- OPEC. Annual Statistical Bulletin 2013. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2013.pdf
- Daily Mail: War on cancer is stalling because pharmaceutical firms only create drugs they know will make a profit, leading scientist claims (24. 10. 2014). Dostupné z: <http://www.dailymail.co.uk/health/article-2806496/War-cancer-stalling-pharmaceutical-firms-create-drugs-know-make-profit-leading-scientist-claims.html>

- iDnes.cz: Prezidenti USA a Kuby jednali po půl století, schůzka trvala hodinu (11. 4. 2015). Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/obama-sblieni-kuba-raul-castro-dky-/zahranicni.aspx?c=A150411_190238_zahranicni_aba
- E15.cz: Otevření ambasády USA na Kubě se komplikuje, Havana má podmínky (27. 2. 2015). Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/zahranicni/politika/otevreni-ambasady-usa-na-kube-se-komplikuje-havana-ma-podminky-1167503>
- U.S. National Intelligence Council (NIC), Global trends 2015. 2000. Dostupné z: http://www.dni.gov/files/documents/Global%20Trends_2015%20Report.pdf